

ontstaan. Om deze reden zijn er inmiddels bijna tien jaar verstreken sinds het jongste Ad Limina Bezoek vanuit Nederland, dat plaatsvond in maart 2004.

De bisschoppen kijken er naar uit Paus Franciscus te ontmoeten. Dit staat op het programma voor de vierde dag van het bezoek, op donderdag 5 december aanstaande. Voor sommigen van hen is dit de eerste keer dat ze de Heilige Vader persoonlijk kunnen spreken, anderen hebben hem al eerder ontmoet.

Kardinaal Eijk: “Ik heb paus Franciscus al enkele malen ontmoet, ook al voordat hij paus werd. Het is voor mij een heel bijzondere gebeurtenis dat ik nu nader met hem kan spreken over de ontwikkelingen in het aartsbisdom en onze kerkprovincie. Ik leef hier echt naar toe.”

Rapport over de Nederlandse situatie

Ieder van de bisschoppen presenteert een rapport over de situatie in het eigen bisdom, dat vertrouwelijk blijft. Gezamenlijk stellen de bisschoppen een rapport samen over de situatie in Nederland als geheel, dat bij het begin van het bezoek, op maandag 2 december openbaar wordt gemaakt.

Radio en tv

Op zondag 1 december is er vanuit Rome een Eucharistieviering in de Kerk der Friezen, in tegenwoordigheid van de aanwezige Nederlandse bisschoppen, met kardinaal Eijk als hoofdcelebrant. De viering wordt om 10.30 uur rechtstreeks uitgezonden door omroep RKK en is zo voor de Nederlandse gelovigen mee te beleven. Omroep RKK is gedurende de hele week van het bezoek vertegenwoordigd in Rome en zal daar in radio- en televisie-uitzendingen waar mogelijk verslag doen.

Ad Limina Apostolorum

December 2013

Algemeen Rapport van de Nederlandse Bisschoppenconferentie ten dienste van het Ad Limina Bezoek

Nederlandse Bisschoppenconferentie

Inhoudsopgave

DE ROOMS-KATHOLIEKE KERK IN NEDERLAND

- 1 Ontwikkelingen
- 2 Beleidssectoren
- 3 Seksueel misbruik van minderjarigen door geestelijken
- 4 De Nederlandse samenleving
- 5 Aanknopingspunten en aandachtsvelden

Besluit

Bijlage 1 Samenstelling Bisschoppenconferentie

Bijlage 2 De Rooms-Katholieke Kerk in Nederland in cijfers

Bijlage 3 Aantallen priesters, (on)bezoldigde diakens, pastorale werkers, diverse beroepskrachten en vrijwilligers

Bijlage 4 Godsdiensten in Nederland

De Rooms-Katholieke Kerk in Nederland

De tijd dat de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland een grote volkskerk was, ligt al enkele decennia achter ons. We groeien naar een keuzekerk toe met, vooral in de zuidelijke bisdommen, nog elementen van cultureel katholicisme. Voor ons ligt een toekomst waarin mensen die rooms-katholiek willen zijn dit uitdrukkelijk zijn vanuit een bewuste keuze. We zetten in op de nieuwe evangelisatie, de verdieping van het geloof en van de persoonlijke relatie met Christus. In de voorbije jaren ankerden we ons duidelijker op de grondlijnen van onze katholieke identiteit. De rijkdom van de Rooms-Katholieke Kerk met haar sacramenten, sociale leer, liturgie, documenten en de diversiteit van de ambten en bedieningen hebben we meer in beeld gebracht en uitgedragen en daaraan blijven wij werken.

De Rooms-Katholieke Kerk in Nederland bevindt zich in een situatie van krimp welke al lang geleden is ingezet. In 25 jaar tijd nam het aantal leden af met 1 miljoen tot 4.044.000 katholieken. Op dit moment is 24,1% van de totale bevolking rooms-katholiek en vormt zij daarmee de grootste groep gelovigen in Nederland.

Door het samenvoegen van parochies en het stimuleren van samenwerking tussen parochies in parochieverbanden willen we ervoor zorgen dat de lokale parochie een vitale en aantrekkelijke geloofsgemeenschap blijft of wordt. Vanuit die grotere parochies of parochieverbanden worden missionaire initiatieven genomen, op zoek naar nieuwe mogelijkheden om mensen met Jezus Christus en Zijn Evangelie bekend te doen zijn.

De Rooms-Katholieke Kerk in Nederland vervult haar zending in een sterk geseculariseerde samenleving. Hierin wil ze zich niet als op een eiland terugtrekken, maar in gesprek zijn met de overheid, de samenleving, andere christenen en aanhangers van andere godsdiensten en levensbeschouwingen.

I Ontwikkelingen

- De reorganisatie van de ondersteuning van de Bisschoppenconferentie werd dit jaar afgerond. Ook op diocesaan niveau vonden en vinden reorganisaties van de diocesane curies en een herstructurering van het kerkelijk leven plaats. Ambities, prioriteiten en organisatie dienden en dienen afgestemd te worden op de vermindering van beschikbare personele en financiële middelen, de grootte van de geloofsgemeenschap en de wijze waarop men aan de gemeenschap deel neemt. Het maakt de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland tot een 'Kerk in ombouw'.
- De bisschoppen en hun medewerkers maken parochies bewust van hun missionaire opdracht en het belang van degelijke parochiecatechese, die afgestemd op de diverse levensfasen mensen vertrouwd maakt met de Heilige Schrift en de leer van de Kerk. In de afgelopen vijftig jaar is er te weinig aandacht geweest voor het systematisch geloofsonderwijs overeenkomstig de leer van de Kerk. Een meerjarige systematische godsdienstcursus voor kinderen, jongeren en jong volwassenen, uitgewerkt door medewerkers van het bisdom Roermond, wordt ook in andere bisdommen gepromoot. Veel wordt gedaan voor een goede vorming van de talrijke vrijwilligers die in de parochies de catechese verzorgen. Van diverse zijden ontwikkelt men hulpmiddelen, zoals pastoraat met de nadruk op presentie in het concrete leven van mensen, het gebruik van nieuwe media, de Alpha-cursus en initiatieven van nieuwe bewegingen.
- Binnen het kader van de fusies van parochies worden ook de parochiële caritasinstellingen gefuseerd, waardoor grotere en sterkere caritasinstellingen ontstaan die in staat zijn om de grotere parochies van de toekomst een diaconaal gezicht te geven. Een missionaire Kerk moet ook op het gebied van de diaconale liefdeswerken een duidelijk getuigenis afleggen van het Evangelie.
- Fusies van parochies en inkrimping – met onvermijdelijk ook het afstoten van kerkgebouwen – geven op heel wat plaatsen onrust en pijn.
- Beleid en bundeling van krachten aangaande het jongerenpastoraat leidden tot een geslaagde deelname vanuit Nederland aan de Wereld Jongeren Dagen in Keulen in 2005 (3500 deelnemers), Sydney in 2008

(700 deelnemers), Madrid in 2011 (1250 deelnemers) en Rio de Janeiro in 2013 (300 deelnemers). De Wereld Jongeren Dagen in Rio de Janeiro trokken minder deelnemers vanwege de afstand en de hoge kosten die aan de reis zijn verbonden. Daarbij, de voorlaatste Wereld Jongeren Dagen (Madrid) hebben nog maar twee jaar geleden plaatsgevonden, waardoor de tijd om te kunnen sparen ook minder is. De jaarlijkse landelijke Katholieke Jongerendag trekt telkens zo'n 1500 jongeren uit heel Nederland. Vooral de Wereld Jongeren Dagen leiden bij veel deelnemers tot een verdieping van hun katholieke geloof, de vorming van een persoonlijk gebedsleven en actieve deelname aan het kerkelijk leven. Bijzondere aandacht krijgt de *follow up* van de Wereld Jongeren Dagen door jongerenactiviteiten in de bisdommen en op nationaal niveau. Tevens ontwikkelen de bisdommen eigen programma's voor jongerenactiviteiten.

- The Passion is de titel van een muzikaal evenement georganiseerd door rooms-katholieken en protestanten, waarin het lijdensverhaal van Christus en het Paasevangelie centraal staan en dat sinds 2011 jaarlijks op Witte Donderdag plaatsvindt op telkens een andere locatie. Het wordt rechtstreeks uitgezonden op televisie. Bekende artiesten vertolken de rollen van Christus en anderen die in het lijdens- en het paasevangelie voorkomen. Het evenement is een missionaire kans om het lijden, het sterven en de verrijzenis van Christus op een hedendaagse manier onder de aandacht van een groot publiek te brengen. In 2011 trok het evenement bijna 1 miljoen kijkers. In 2012 waren er 1,7 miljoen kijkers. In 2013 stemden maar liefst 2,3 miljoen kijkers af op The Passion.

- Er zijn zo'n vijftig katholieke allochtone gemeenschappen en zo'n dertig allochtone parochies (waarvan een aantal katholieke parochies van de Oosterse ritus). Deze allochtone katholieke geloofsgemeenschappen zijn vaak zeer vitaal en brengen belevingen en uitingen uit het katholicisme van hun land of cultuur van herkomst mee. Daardoor dragen zij bij aan een nieuw elan binnen de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland.

- De bisschoppen voeren in woord en daad een helder beleid aangaande het kerkelijk, liturgisch en sacramenteel leven betreffende de positie en de taak van priesters en diakens, alsmede van pastoraal werk(st)ers en andere lekenbedienaren.

- De maatschappelijke relevantie van de Kerk speelt een rol in haar relatie tot de overheid, de samenleving, de andere kerken en kerkelijke gemeenschappen, alsook tot de andere godsdiensten en levensbeschouwingen. Een belangrijk instrument daarbij is de zendtijd voor het Rooms-Katholieke Kerkgenootschap (RKK), die de Nederlandse Bisschoppenconferentie en de Katholieke Radio Omroep (kro) in samenspraak invullen. De rijksoverheid draagt de kosten voor het RKK. Deze zendtijd biedt bijzondere kansen om katholieken en niet-katholieken te bereiken. De regering heeft echter besloten om per 2016 definitief te stoppen met de financiering van het RKK en de machtigingen van alle religieuze zendgemachtigden, dus ook die van het RKK, in te trekken. Daarom is het belangrijk dat de kro in haar eigen zendtijd haar katholieke identiteit verder blijft uitdragen. De KRO zal in samenspraak met de bisschoppen de uitzending van de zondagse Eucharistievieringen en een enkel programma van het RKK overnemen. Daarnaast onderzoeken de bisschoppen of er goedkopere alternatieven kunnen worden gevonden voor de uitzending van programma's op rooms-katholieke grondslag, bijvoorbeeld via internet-tv en radio.

- Waar het principe van de scheiding van Kerk en staat voorheen de vrijwaring van staatsbemoeienis met kerkelijke aangelegenheden garandeerde, wordt deze scheiding nu door sommigen gebruikt om op een levensbeschouwelijke neutralisering van het publieke domein aan te dringen. Daarmee wordt de privatisering van godsdienst en levensbeschouwing in de hand gewerkt. De bisschoppen zijn er voorstander van dat Kerk en staat bestuurlijk en organisatorisch duidelijk van elkaar gescheiden zijn. Dit betekent echter geen scheiding van geloof en levensovertuiging enerzijds en politiek anderzijds. Het rooms-katholieke geloof impliceert een heldere en uitgebouwde sociale leer, die een rijke inspiratiebron is voor de burgers en de politiek. De opvattingen van seculiere groeperingen in de samenleving zijn evenals godsdienstige opvattingen niet neutraal.

2 Beleidssectoren

De Bisschoppenconferentie werkt met beleidssectoren. Hieronder noemen we enkele belangrijke ontwikkelingen binnen deze sectoren in de afgelopen jaren.

- Roepingen en Opleidingen tot kerkelijke bedieningen

(referent: Z. Em. Willem Jacobus kardinaal Eijk)

De belangrijkste activiteit van de beleidssector sinds het vorige Ad Limina Bezoek in 2004 betrof het streven naar de fusie van de drie katholieke theologische faculteiten in Nederland, waartoe de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding het initiatief had genomen. Begin 2007 kwam de fusie tot stand van de Katholieke Theologische Universiteit (KTU) te Utrecht en de Theologische Faculteit Tilburg. De Faculteit voor Katholieke Theologie (FKT), die het resultaat was van de fusie, is een faculteit van de Universiteit van Tilburg, maar gevestigd in Utrecht. Deze faculteit is door de Heilige Stoel canoniek erkend en heeft daarom het recht naast wetenschappelijke graden naar Nederlands recht ook kerkelijke graden te verlenen. De aartsbisschop van Utrecht is grootkanselier van de faculteit. De Faculteit voor Godgeleerdheid van de Radboud Universiteit te Nijmegen, die uiteindelijk ervoor koos om niet met de andere twee te fuseren, verloor aan het eind van 2006 het recht om kerkelijke graden te verlenen, omdat de statuten ervan niet aan de Apostolische Constitutie *Sapientia Christiana* (1979) waren aangepast. In 2010 is de Fontys Hogeschool voor Theologie en Levensbeschouwing verhuisd van Amsterdam naar Utrecht en is zij een samenwerkingsverband aangegaan met de FKT. Binnen dit kader is deze instelling voor HBO-onderwijs in de theologie erkend door de Heilige Stoel als Instituut voor Hogere Theologische Studies. De aartsbisschop van Utrecht, tevens referent, is er de moderator van.

- Liturgie, Kerkmuziek, Bijbel en Christelijke kunst

(referent: Z.H.E. Mgr. J. Liesen)

De Beleidssector Liturgie heeft in 2011 een herstructurering gekend, waarbij deze sector is samengesteld uit verschillende onderdelen, waarvan de

leden steeds door de Bisschoppenconferentie zijn benoemd. Per 6 september 2011 is Mgr. Hurkmans als referent voor Liturgie opgevolgd door Mgr. Liesen.

De Beleidssector Liturgie tracht door middel van gezamenlijke brieven en uitgave van liturgische boeken de volheid van het liturgisch leven te profileren. Een bijzonder aandachtspunt is de vertaling van het Romeinse Missaal en een nieuwe liturgische bijbelvertaling.

De laatste jaren heeft de Beleidssector Liturgie zich ervoor ingezet om meer recht te doen aan de eigen verantwoordelijkheid van de bisschoppen in organisaties die min of meer verbonden zijn met de eredienst.

- Catechese *(referent: Z.H.E. Mgr. R. Mutsaerts)*

In 2009 verscheen de 'Oriëntatietekst voor de parochiecatechese', geschreven door de catecheten van de bisdommen, die samenkomen in het Officium Catecheticum. Er verschenen diverse projecten rond de eerste heilige Communie en het Vormsel. Er verscheen een serie van zes catechetische tijdschriften rond thema's die ook voor randkerkelijken interessant zijn: geboorte, lijden, vergeving, opvoeden etc. Onlangs verscheen ook een integrale catechetische methode voor catechese met kinderen en tieners. In toenemende mate wordt gezocht naar mogelijkheden voor nieuwe vormen van evangelisatie en catechese. Samenwerking met partners in en naast de Kerk wordt daarbij gezocht. Door middel van impulsdagen en gericht vormingsaanbod wordt geïnvesteerd in catechetisch vrijwilligerskader.

- Onderwijs *(referent: Z.H.E. Mgr. J. Hendriks)*

De positie van het katholiek onderwijs staat onder druk door beleid van de Nederlandse overheid en door secularisatie die de beleving van identiteit bemoeilijkt. De katholieke scholen worden door veel niet-katholieke leerlingen bezocht en over het algemeen niet door kerkelijke rechtspersonen bestuurd. Er worden wegen gezocht om school en kerk te verbinden en de godsdienstkennis van basisschoolleraars te verbeteren. In 2013 werd de bisschop-referent gedelegeerd om de canoniek-rechtelijke onderwijstaken uit te voeren. Sinds 2009 wordt godsdienstonderwijs gesubsidieerd dat op verzoek van ouders in het Openbaar Onderwijs wordt gegeven.

- **Jongeren** (*referent: Z.H.E. Mgr. R. Mutsaerts*)

Jongerenpastoraat wordt vooral aangeboden in landelijke evenementen, zoals de Katholieke Jongerendag en diocesane evenementen, zoals vormelingsdagen en andere ontmoetingsbijeenkomsten. Hoogtepunt was in 2010 de Europese Ontmoeting van Taizé die in Rotterdam plaatsvond en die mede door de RK Kerk werd georganiseerd: ruim 25.000 jongeren namen deel, meer dan 100 parochies openden hun deuren. Twee keer organiseerde de landelijke jongerenafdeling 'Jong Katholiek' een leiderstraining en rustte op die manier ruim 100 jongeren toe voor een verantwoordelijke taak in het jongerenwerk. Het aantal jongerengroepen in parochies neemt langzaam af, maar daar staat tegenover dat er sprake is van toenemende aanwezigheid van jonge katholieken op internet en in sociale media.

- **Communicatie en Media** (*referent: Z.H.E. Mgr. F. Wiertz*)

De interesse bij de algemene en doorgaans zeer gesecculariseerde media voor kerk en geloof is zeer gering en zelfs grotendeels geheel afwezig. Alleen het probleem van het seksueel misbruik van minderjarigen en de benoeming van paus Franciscus mochten op brede belangstelling rekenen. Het ene in negatieve zin, het andere gelukkig in opvallend positieve zin. Door afnemende financiële middelen, zijn er binnen de organisatie van de Kerkprovincie minder mogelijkheden om initiatieven op het gebied van communicatie en media te ontwikkelen. Daar komt bij dat binnen enkele jaren de overheidssubsidie op kerkelijke zendtijd op radio en televisie wordt stopgezet, waardoor de kerk een belangrijk kanaal dreigt te verliezen. Positief is de brede belangstelling voor het project The Passion. Ook lijken zich op het gebied van internet en social media nieuwe kansen aan te dienen.

- **Categoriaal Pastoraat: zorg en justitie** (*referent: Z.H.E. Mgr. E. de Jong*)

De Rooms-Katholieke geestelijke verzorging voor gevangenen en gedetineerden is goed afgestemd met het Nederlandse Ministerie voor Veiligheid en Justitie. Ze wordt betaald door de Nederlandse overheid. Vorig jaar heeft de Nederlandse bisschoppenconferentie een vademecum

uitgegeven, dat de basis vormt voor het werk van de ongeveer 100 katholieke geestelijke verzorgers.

De geestelijke verzorging namens de R.K. Kerk in zieken- en verpleeghuizen is in toenemende mate moeilijk, omdat veel van deze instellingen zijn gesecculariseerd, en op eigen gezag geestelijke verzorgers benoemen die geen zending van de Rooms-Katholieke Kerk bezitten, noch van de andere kerken en kerkgenootschappen, religies of de humanisten. Op deze wijze wint geleidelijk aan een algemene professionele kijk op het individuele geestelijk heil terrein, ten nadele van de zorg die komt van de religieuze en humanistische gemeenschappen. Dit neemt niet weg dat deze algemene professionals het contact met de eigen geloofsgemeenschap van de patiënt en cliënt zullen mediëren als dezen daarom vragen. Dit jaar heeft de bisschoppenconferentie ook een vademecum uitgevaardigd voor de geestelijke verzorging in deze instituties.

In beide gebieden van pastorale zorg is het aantal beschikbare priesters erg klein, hoewel het aantal permanent diakens toeneemt. Uitdaging is de banden te versterken tussen de katholieke geestelijke verzorgers en hun bisdommen, en de contacten met de instellingen en de R.K. Kerk te intensiveren.

- **Kerk en Samenleving** (*referent: Z.H.E. Mgr. G. de Korte*)

De referent voor Kerk en Samenleving en zijn beleidsmedewerker houden contact met het katholieke middenveld. Twee keer per jaar komen vertegenwoordigers van het middenveld (diocesane diaconale werkers, DISK, Vincentius, Justitia et Pax, Cordaid e.d.) met de referent samen. De referent houdt ook contact met het Verbond van Katholieke Maatschappelijke Organisaties. Vanuit het referentschap wordt ook contact gehouden met de wereld van politiek en arbeid (ontmoeting politieke partijen, werkgevers, vakbonden). De referent heeft ook contact met de Unie van Nederlandse Katholieke Vrouwen en de Katholieke Ouderenbond. De referent probeert het katholiek sociaal denken via de media (kranten, radio en tv) te verspreiden.

- **Oecumene en Contacten met Oosterse ritus**

(referent: Z.H.E. Mgr. J. van den Hende)

Er zijn directe oecumenische contacten met de grootste Protestantse gemeenschap in Nederland (PKN), de Oud-Katholieke Kerk, de Oriëntaalse en Orthodoxe Kerken, de Evangelische Alliantie en Pinkstergemeenten. De katholieke inbreng in de Raad van Kerken heeft bepaalde accenten, zoals aandacht voor gebed, spiritualiteit, fundamentele verschillen in geloofsopvattingen aan de hand van de geloofsbelijdenis, enz. De Rooms-Katholieke Kerk in Nederland is pleitbezorger van het geloofsgesprek en de spirituele oecumene. Het project doopverkenning (2009-2012) leidde tot ondertekening van een gemeenschappelijke verklaring door negen kerken en gemeenschappen, brengt de consensus over de doop tot uitdrukking, geeft de betekenis van de doop weer en stelt criteria waaraan de doop moet voldoen. De landelijke viering in de Week van Gebed voor de Eenheid geniet onder de christenen redelijk veel belangstelling en wordt voorbereid samen met de Raad van Kerken en de Evangelische Alliantie.

- **Interreligieuze Dialoog** (referent: Z.H.E. Mgr. J. van Burgsteden SSS)

In 2005 richtte de Bisschoppenconferentie een landelijke katholieke Contactraad voor Interreligieuze Dialoog op, naar analogie van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog te Rome. Er zijn structurele contacten en vormen van samenwerking gegroeid met koepelorganisaties van moslims, hindoes en boeddhisten. Gezamenlijke thema's waren onder meer duurzaamheid, religie in de samenleving, navolging en liefde naar aanleiding van de encycliek *Deus Caritas Est*. In 2013 verscheen er een publicatie met richtlijnen voor de interreligieuze dialoog op basis van de Vaticaanse documenten vanaf het Tweede Vaticaans Concilie tot nu toe.

- **Missie en Ontwikkelingssamenwerking** (referent: Z.H.E. Mgr. J. Punt)

De inzet voor Missie en Ontwikkeling laat een dubbel beeld zien. Enerzijds tonen parochies solidariteit en creativiteit. Vaak kiest men voor eigen projecten: de steun van een eigen missionaris, een partnerparochie, of een nood waarop men zelf gestoten is. De nationale organisatie biedt met succes wegen aan om deze projecten te integreren in de landelijke actie.

Anderzijds zien we een daling van de opbrengst van missionaire acties. Dit hangt samen met de economische crisis. De opdracht van de kerk is voor alles mensen te inspireren om ondanks eigen problemen, de armen niet te vergeten. Het Evangelie verplicht daartoe.

Naast de beleidssectoren werkt de Bisschoppenconferentie met kleine referentschappen:

- **Commissie van Bisschoppenconferenties van de Europese Unie (ComECE)** (referent: Z.H.E. Mgr. Th.C.M. Hoogenboom)

Van 1995 tot maart 2012 vertegenwoordigde de bisschop van Rotterdam, Mgr. A.H. van Luyn, de Nederlandse Bisschoppenconferentie in ComECE. In de jaren 2006-2012 vervulde Mgr. van Luyn in ComECE de functie van voorzitter. Mgr. Hoogenboom is afgevaardigde van de Nederlandse Bisschoppenconferentie in de plenaire vergadering van ComECE sinds november 2011. Ieder voorjaar en najaar treft hij de andere leden van de plenaire vergadering van ComECE en de medewerkers van het secretariaat in een plenaire zitting in Brussel, waar stelselmatig wordt gewerkt aan de doelstellingen van ComECE op diverse beleidsterreinen (www.comece.org). Daarvan doet Mgr. Hoogenboom vervolgens verslag in de Nederlandse Bisschoppenconferentie. Aan diverse initiatieven van ComECE werd en wordt in de Nederlandse kerkprovincie bekendheid en/of verdere uitwerking gegeven. Enkele recente voorbeelden: de Nederlandse Bisschoppenconferentie stuurde in 2012 op verzoek van ComECE een brief aan de Nederlandse regering betreffende het ethisch raamwerk van de Europese Unie Horizon 2020. Mgr. Hoogenboom gaf als lid van de plenaire vergadering van ComECE een interview over de noodzakelijke solidariteit tussen de generaties ("Elderly people and internet; virtual communities"; www.comece.org). In april 2013 werd een Nederlandse vertaling gepubliceerd van het ComECE-document "Een Europese gemeenschap in solidariteit en verantwoordelijkheid; Verklaring van de bisschoppen van ComECE met betrekking tot het doel van het verdrag van de EU over de concurrerende sociale markteconomie" (zie www.rkkerk.nl). Mgr. Hoogenboom nam ook deel aan de discussie, gevoerd tijdens de plenaire

vergadering van ComECE in Rome (22 mei 2013), over de vraag hoe de Kerk moet reageren op de humanitaire gevolgen van de economische crisis.

- **Huwelijk en Gezin** (*referent: Z.H.E. Mgr. A. Hurkmans*)

De bisschoppenconferentie is er zich van bewust dat Huwelijk en Gezin een belangrijk pastoraal werkveld is, vooral in de huidige tijd waarin we moeten opkomen voor onderlinge trouw en voor een liefdevolle en uitdagende opvoeding. De Kerk wil naast al die mensen staan die leven midden in de wereld om met hen het geloof als een bron van genade en kracht te beleven, om die ervaring met elkaar te delen en om met elkaar in de wereld daar van te getuigen. In de bisdommen wordt gestimuleerd dat in de nieuwe parochies aandacht is voor een goede huwelijksvoorbereiding en voorzieningen waardoor gezinnen zich thuis weten in de Kerk. Te denken valt aan kinderopvang, kindernevendienst, familievieringen met familiekeren, integrale catechese van huwelijk naar doop van doop naar de eerste communie en van de eerste communie naar het vormsel. Buiten de liturgie mogen we denken aan gespreksgroepen, familiedagen, gebedsgroepen voor moeders en voor vaders. Gelukkig wordt de Kerk in ons land bijgestaan door initiatieven vanuit de bewegingen. Zij brengen mensen samen en zijn, in relatie met de wereldfamiliedagen, vernieuwend en inspirerend onder andere geholpen door een gezamenlijke website, actief in onze Kerk. Te noemen zijn: Kisi Kids; IHGO; Focolare met Nieuwe Gezinnen; Gemeenschap Emmanuel; de KCV met echtparenweekenden; Marriage Encounter Nederland; Chemin Neuf. Heel waardevol in dit opzicht is ook het Magazine 'Inspiratie'.

- **Medische Ethiek** (*referent: Z. Em. Willem Jacobus kardinaal Eijk*)

De bisschopreferent houdt lezingen over medische ethiek in binnen- en buitenland. Hij verzorgt colleges medische ethiek aan het seminarie De Tiltenberg van het bisdom Haarlem-Amsterdam. Tevens publiceert hij opinieartikelen in dagbladen, het tijdschrift van de Kerkprovincie en wetenschappelijke tijdschriften over medisch-ethische onderwerpen. Samen met leden van het bestuur van de Stichting Medische Ethiek heeft hij in 2010 een handboek over medische ethiek gepubliceerd, waarvan een Engelse en een Italiaanse uitgave momenteel in voorbereiding is. Op

verzoek van ComECE heeft hij diverse keren leden van het kabinet, het Europees Parlement en de parlementaire assemblee van de Raad van Europa schriftelijk en een enkele maal ook persoonlijk benaderd wegens ontwikkelingen in verband met wetgeving of plannen voor onderzoeksprogramma's op biomedisch gebied.

- **Betrekkingen met het Jodendom** (*referent: Z.H.E. Mgr. H.W. Woorts*)

Toen Mgr. A.H. van Luyn, bisschop van Rotterdam, in 2011 met emeritaat ging, heeft Mgr. Woorts het referentschap voor de betrekkingen met het jodendom overgenomen. Direct na deze benoeming heeft hij een brief gestuurd naar het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap alsook het Nederlands Verbond voor Progressief Jodendom om aan hen kenbaar te maken dat hij van harte wil werken aan de goede verhouding en dialoog die onder Mgr. van Luyn is gegroeid. Inmiddels heeft Mgr. Woorts verschillende kennismakingsbezoeken aan rabbijnen gebracht en ook diverse bijeenkomsten bijgewoond van ontmoeting tussen joden en rooms-katholieken/christenen alsmede de herdenking van de Sjoah en enkele joodse bijeenkomsten, waaronder het Chanoekefeest. Tevens heeft hij in 2012 voor het eerst de vergadering voorgezeten van de jaarlijkse ontmoeting van bisschoppen met het Centraal Joods Overleg en opperrabijn Metzger uit Israël ontvangen. Mgr. Woorts wordt bijgestaan door een begeleidingscommissie jodendom alsmede door een beleidsmedewerkster die één dag in de week daarvoor beschikbaar is. Mgr. Woorts en de begeleidingscommissie werken er aan dat in alle bisdommen van Nederland een diocesane werkgroep Kerk en jodendom komt – zoals deze door kardinaal Eijk is opgericht voor het Aartsbisdom Utrecht – of dat er diocesane contactpersonen komen. In het ene bisdom is dat het geval, in het andere (nog) niet.

- **Kerkelijke Bewegingen en Nieuwe Gemeenschappen**

(*referent: Z.H.E. Mgr. J. van Burgsteden SSS*)

Er zijn veertien Kerkelijke Bewegingen en Nieuwe Gemeenschappen. Deze zijn kerkelijk goedgekeurd en geregistreerd bij de Pauselijke Raad voor Leken. De bewegingen kenmerken zich door hun universeel karakter, door hun differentiatie in ontwikkeling, door hun authentieke beleving van het

charisma midden in de samenleving, door de wijze waarop zij zich inzetten voor de (re)evangelisatie. Hun leden zijn vooral gezinnen en jongeren. De referent erkent zich in de toespraak van paus Franciscus bij zijn ontmoeting met vertegenwoordigers van alle Kerkelijke Bewegingen en Nieuwe Gemeenschappen op het St. Pietersplein: “De kerkelijke bewegingen en nieuwe gemeenschappen zijn een gave, een rijkdom en genade van de heilige Geest voor de Kerk.” (Pinksteren 2013).

- Religieuzen en Seculiere Instituten

(referent: Z.H.E. Mgr. J. van Burgsteden SSS)

Leden van de commissio mixta: Namens de Bisschoppenconferentie:- Mgr. J.G.M. van Burgsteden, voorzitter sinds april 2008. – Mgr. F.J.M. Wiertz – Mr. dr. J.B.M. Nijhuis, secretaris-generaal van het secretariaat Rooms-katholiek Kerkgenootschap. Namens de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR):- Broeder C.J.H.M. van Dam c.s.a., voorzitter KNR- Zuster M. Rignalda f.d.m.s.c.- P.J.E. Chate-lion Counet, secretaris van de KNR. Er zijn in Nederland 160 religieuze instituten van pauselijk recht, en 30 religieuze instituten van diocesaan recht. Aantallen (Statistieken 2011): 124 monniken in 10 abdijen; 440 monialen in 26 abdijen en priorijen; 1121 priesterreligieuzen; 663 frater-en broeder-religieuzen. De bijeenkomsten van de commissio mixta worden beurtelings voorgezeten door de voorzitter van beide conferenties. De commissio mixta komt drie tot vier keer per jaar bijeen. De leden van de commissio mixta ervaren de bijeenkomsten als een goede, vruchtbare dialoog. Het overleg is vertrouwvol en heeft de bisschoppen en de religieuzen dichter bij elkaar gebracht.

- Kerk en ouderen *(referent: Z.H.E. Mgr. G. de Korte)*

De referent houdt contact met de Katholieke Bond voor Ouderen (KBO). Het is belangrijk dat de Ouderenbond niet alleen aandacht heeft voor belangenbehartiging en ontspanning maar ook levensbeschouwelijke thema's op de agenda houdt (geloofsopvoeding kinderen en kleinkinderen; vragen rond leven en dood; wat mogen wij hopen?). Door vieringen en lezingen bij KBO-afdelingen brengt de referent deze zaken ter sprake.

- Kerk en vrouw *(referent: Z.H.E. Mgr. G. de Korte)*

De referent houdt contact met de Unie van Nederlandse Katholieke Vrouwen (Unie NKV). Twee keer per jaar is er regulier overleg tussen de referent, zijn beleidsmedewerker en het bestuur van de Unie. Vragen rond de positie van vrouwen binnen de Kerk komen dan aan orde. De bisschop is beschikbaar voor lezingen.

- Bedevaarten *(referent: Z.H.E. Mgr. H.W. Woorts)*

Na het emeritaat van de vorige aartsbisschop, Adrianus J. kardinaal Simonis, werd het referentschap voor bedevaarten enige tijd niet behartigd. Mgr. Woorts heeft kort na zijn bisschopswijding in 2011 dit referentschap op zich genomen. Daartoe heeft hij bezoeken gebracht aan de directies en de besturen van de drie door de bisschoppen erkende bedevaartorganisaties: de VNB, de Limburgse bedevaarten en de NLZ. Tevens woont hij de jaarlijkse gezamenlijke vergadering bij van deze drie bedevaartorganisaties. Mede vanwege het verschijnen van het interim-missaal – waarschijnlijk in 2014 – zal het nodig zijn dat er een nieuw ‘Pelgrimsboek’ van de gezamenlijke bedevaartorganisaties voor bedevaarten naar Lourdes samengesteld wordt, waarvoor ook een imprimatur zal moeten worden aangevraagd. Hierover zullen besprekingen gevoerd gaan worden. Mgr. Woorts is als referent bij diverse bedevaarten of bijzondere dagen van bedevaartorganisaties uitgenodigd geweest om deel te nemen, de Eucharistie te celebreren of een lezing te verzorgen.

- Circus-, Kermis-, en Schipperspastoraat

(referent: Z.H.E. Mgr. A. Hurkmans)

Het pastoraat voor de schippers (binnenvaart internationaal) voor de circus- en kermismensen is landelijk goed geordend. Hiervoor bestaat een landelijke categoriale parochie. Daarover is een bestuur aangesteld en er is een pastoor die met enkele assistenten en vele vrijwilligers zich intens inzet voor deze groep van mensen die altijd onderweg zijn. De bisschop-referent heeft jaarlijks een ontmoeting met het bestuur en maakt dan tevens kennis met een onderdeel van dit pastoraat. In het afgelopen jaar is er een bezoek geweest met de instelling die zorg draagt voor het onderwijs.

Zij hebben een mobiele school. Met enkele mobiele klaslokalen reizen zij mee met hun mensen.

- *Zalig- en heiligverklaringen (referent: Z.H.E. Mgr. F. Wiertz)*

Sinds 1998 en heden hebben binnen de Nederlandse kerkprovincie vier heiligverklaringen en drie zaligverklaringen plaatsgevonden. Drie andere zaligen wachten op een wonder alvorens voor heiligverklaring in aanmerking te komen. Verder lopen er nog 13 andere processen, van wie er drie kandidaten reeds de status van 'eerbiedwaardig' hebben bereikt. Van drie andere kandidaat-zaligen is het proces afgesloten en zijn de 'copia publica' reeds in Rome ingeleverd. Voorts zijn vijf processen nog niet afgesloten en zijn twee processen overgedragen aan buitenlandse bisdommen. Er zijn drie of vier mogelijke kandidaten naar wie het proces nog moet beginnen.

3 Seksueel misbruik van minderjarigen door geestelijken

In december 2011 werd het rapport gepubliceerd van het onderzoek naar seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland tussen 1945 en 2010, verricht door de Commissie-Deetman in opdracht van de Bisschoppenconferentie en de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR). Als geen andere organisatie in Nederland heeft de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland het probleem van het seksueel misbruik van minderjarigen in de eigen instellingen laten onderzoeken en in kaart laten brengen. De aanbevelingen van de Commissie-Deetman om de Stichting Hulp en Recht, die de bisschoppen in 1995 voor het onderzoek en de behandeling van klachten van seksueel misbruik hadden opgericht en die indertijd de enige was in haar soort over de hele wereld, om te vormen tot een onafhankelijke stichting naar Nederlands recht, hadden de Bisschoppenconferentie en de KNR al geïmplementeerd vóór de publicatie van het rapport op basis van een tweetal tussenrapporten. De nieuwe stichting, de Stichting Beheer en Toezicht inzake Seksueel Misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland, kent een viertal pijlers: het Meldpunt, de Klachtencommissie, de Compensatiecommissie en het Platform Hulpverlening.

- De bisschoppen zijn en blijven vastbesloten om naast erkenning van het leed te zorgen voor hulp en genoegdoening. Dit doen zij in samenwerking met de hogere oversten van de religieuze ordes en congregaties.
- Hulp wordt verleend, ongeacht of de klachtenprocedure is afgerond of niet. Bij de behandeling van klachten en het toekennen van compensatie wordt geen rekening gehouden met verjaring. De zorg voor slachtoffers komt tot uitdrukking in persoonlijke contacten met slachtoffers en vertegenwoordigende organisaties van slachtoffers en in het Platform Hulpverlening van de Stichting Beheer en Toezicht, dat zorg draagt voor excellente doorverwijzing van slachtoffers naar hulpverleners die speciaal in de behandeling van slachtoffers van seksueel misbruik zijn gespecialiseerd.
- De bisschoppen nemen binnen het kader van het voorafgaand kerkelijk

onderzoek (canon 1717 CIC/1983) maatregelen tegen aangeklaagden die nog in leven zijn, om herhaling te voorkomen. Deze maatregelen kunnen behelzen dat het de aangeklaagde verboden wordt om bestuurlijk, pastoraal en liturgisch actief te zijn en dat het de aangeklaagde – wanneer het een priester betreft – wordt verboden om publiekelijk de Eucharistie te celebreren. Een actieve priester moet de pastorie verlaten en zich vestigen buiten zijn parochie en de parochie(s) waar het gestelde misbruik plaatsvond.

- Meldingen van seksueel misbruik gepleegd door nog levende daders worden tevens voorgelegd aan het Openbaar Ministerie.
- Tevens treffen de bisschoppen en de religieuze oversten maatregelen ter preventie van seksueel misbruik in de toekomst. Per 1 november 2012 werd voor de Nederlandse Kerkprovincie het vernieuwde protocol antecedentenonderzoek voor personen die een benoeming krijgen in de Rooms-Katholieke Kerk van kracht. Van bepaalde categorieën beroepskrachten en vrijwilligers die in de Rooms-Katholieke Kerk actief zijn, wordt een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) gevraagd alvorens zij benoemd en aangesteld kunnen worden.
- De Bisschoppenconferentie en de KNR participeren in het door het Ministerie van Veiligheid en Justitie gesubsidieerde project “Herder op zijn hoede. Integriteitinstrumenten voor kerkelijke instellingen” en ontwikkelt binnen dit kader adequate integriteitinstrumenten voor de Rooms-Katholieke Kerk.
- Middels een brief met bijlagen d.d. 11 juli 2012 heeft de Nederlandse Bisschoppenconferentie geantwoord op de vragen in de *Circular Letter* van 3 mei 2011 (Prot. N. 191/2010 – 35421) van de Congregatie voor de Geloofsleer.

4 De Nederlandse samenleving

Een drastische secularisatie, een sterke individualisering en een religieus en cultureel pluralisme kenmerken de huidige Nederlandse samenleving sinds een halve eeuw. Bovendien vergrijsst de Nederlandse bevolking. Sinds 2008 verkeert Nederland in een financieel-economische crisis, waardoor de werkloosheid –met name ook onder jongeren– onrustbarend sterk stijgt en de onzekerheid over de toekomst bij velen toeneemt.

Secularisatie

De ontkerkelijkheid zet door. De christelijke terminologie, symbolen en denkwijzen zijn in het openbare leven grotendeels verdwenen. Godsdienst en ethiek moeten meer moeite doen om in de verschillende sectoren van de samenleving gehoor te vinden. De regering wordt gevormd door sociaal-democraten en liberalen. Er is een sterke tendens om godsdienst te zien als een zaak voor louter het privédoel. Sinds 2002 zagen de christendemocraten hun zetelaantal dalen van 41 naar 13. Het aantal zetels van de christelijke partijen (de christendemocratische partij en twee orthodox-protestantse partijen) in het parlement daalde van 58 in 1994 naar 21 sinds 2013 op een totaal zetelaantal van 150.

Individualisering

De invloed van individualisering in de diverse sectoren van de samenleving, zoals de economie, de politiek, de wetenschap, het onderwijs, het recht, de media en de vrijetijdsbesteding, neemt toe. Als gevolg van de individualisering zoeken weinig jongeren die nog geïnteresseerd zijn in zingeving, religie en spiritualiteit, de beleving daarvan in collectieve of geïnstitutionaliseerde verbanden. De individualisering ging ook de Rooms-Katholieke Kerk niet voorbij. In de afgelopen halve eeuw nam de kerkparticipatie door katholieken op veel terreinen af. Mensen die nog enige kerkelijke binding hebben, zijn geneigd zich alleen op bepaalde momenten van hun leven tot de Kerk te wenden om een beroep te doen op het aanbod van religieuze aard, bijvoorbeeld voor een doopsel, een vormsel, een eerste communie een uitvaart of – hoewel dat steeds minder vaak voorkomt – als

zij een kerkelijk huwelijk willen sluiten. De kerngemeenschappen, zoals het huwelijk, het gezin, de familie en de parochie, komen daardoor in toenemende mate onder druk te staan. Zelfgekozen vormen van relatie in de vorm van ongehuwd samenwonen of LAT-relaties vindt men vaak aantrekkelijker dan het huwelijk tussen man en vrouw. Sinds 1 april 2001 is in Nederland het burgerlijk huwelijk ook opengesteld voor personen van gelijk geslacht. De gemeenschap is niet altijd een vanzelfsprekend gegeven dat mensen stabiliteit, geborgenheid en veiligheid biedt. Bij ethische vraagstukken volgen ze minder vaak algemene richtlijnen, maar geven de concrete situatie en persoonlijke voorkeur de doorslag. Er is een tamelijk hoge acceptatie van echtscheiding, het zogenaamde huwelijk tussen mensen van gelijk geslacht, euthanasie en abortus provocatus. Er bestaat in sommige kringen – vooral onder jongeren – een zekere tendens tot een voorkeur voor contacten met anderen via virtuele gemeenschappen in de sociale media.

Pluralisme

Het toenemende pluralisme heeft een eroderende invloed op de sociale cohesie. Naast het religieus en etnisch-cultureel pluralisme brengt ook de tendens tot expressie van individuele eigenheid vele uiteenlopende leefstijlen met zich mee. Pluralisme gedijt in een sfeer van tolerantie. Toch zijn juist de laatste jaren, vooral in de politiek, de grenzen van tolerantie en gastvrijheid meerdere keren aan de orde gesteld, mede vanwege het gevoel dat het openbare leven onveiliger geworden is. Omgangsvormen worden ruwer en harder.

Vergrijzing

In de twintigste eeuw vernegenvooudigde het aantal 65-plussers in Nederland: van 0,3 miljoen in 1900 tot 2,7 miljoen in 2012. Het aandeel 65-plussers in de totale bevolking nam toe van 6% naar 16%. De dubbele vergrijzing, de toename van het aandeel 80-plussers binnen de groep van 65-plussers, steeg nog meer: van bijna 11% in 1900 naar 25% in 2012 (van 35.000 tot 686.000).

Economische crisis

Nederland verkeert in een diepe economische crisis waarvan het eind vooralsnog niet in zicht is. De werkloosheid stijgt. Steeds meer mensen zijn onzeker over het behoud van hun baan of bedrijf. Vooral jongeren en ouderen komen moeilijk aan de slag of raken hun werk kwijt. De crisis werkt door in de mogelijkheden tot financiering door de overheid. Dat raakt ook activiteiten van de Kerk, doordat minder overheidssubsidie ter beschikking staat voor de restauratie van (monumentale) kerken. De rijksoverheid heeft het voornemen om het godsdienstig onderwijs op openbare scholen niet langer te financieren. De regering bezuinigt op tal van terreinen, zoals zorg, sociale voorzieningen en onderwijs. Steeds meer mensen zijn genoodzaakt naar een voedselbank te gaan, omdat zij afhankelijk worden van de gratis voedselpakketten die daar verstrekt worden (deze voedselbanken worden gerund door vrijwilligers, waaronder nogal wat christenen). De bezorgdheid neemt door dit alles toe. Mensen zien de vertrouwde verzorgingsstaat afbrokkelen. De maatschappij is sterk geëconomiseerd en gejuridiseerd, hetgeen op vele levensterreinen de intermenselijke contacten verzakelijkt en zo verschaalt. Hierdoor kan de solidariteit onder druk komen te staan tussen mensen onderling en ook tussen generaties onderling. Dit daagt de Kerk uit om de waarden van het evangelie met woord en daad te verkondigen en concreet te werken vanuit de sociale leer van de Kerk.

5 Aanknopingspunten en aandachtsvelden

- Het gevoel voor de waarden van het Evangelie en voor het geloof in God onder de Nederlandse katholieken is niet verdwenen. Onder een aantal jongeren neemt de openheid toe voor geestelijk leven en bovennatuurlijke werkelijkheden.
- De herstructurering van parochies en dekenaten, zoals die in diverse bisdommen heeft plaatsgevonden of nog steeds plaatsvindt, biedt kansen tot het leggen van nieuwe contacten, het creëren van nieuwe draagkracht en het ontwikkelen van nieuwe initiatieven en een nieuwe vitaliteit. Parochies blijven dankbaar steunen op de inzet van vele vrijwilligers en vrijwilligers. Een punt van grote zorg is wel de vergrijzing van het vrijwilligerskader in de Kerk. Er is in de laatste jaren meer vraag naar inhoudelijke verdieping.
- Het kerkelijk leven ontvangt enige impulsen van nieuwe kerkelijke bewegingen, zoals de Gemeenschap Emmanuel, Focolarebeweging, Geloof en Licht, Gemeenschap Chemin Neuf, Katholieke Charismatische Vernieuwing, Neocatechumenale Weg, Sant' Egidio, Opus Dei, de broeders van Sint-Jan en Shalom. De beweging Life Teen is succesvol in een aantal parochies, met als missie 'tieners dicht bij Christus brengen'.
- Bedevaarten blijven bij veel gelovigen in trek en krijgen in toenemende mate een nieuwe pastorale en evangeliserende invulling. Er is veel belangstelling voor de spiritualiteit, de stilte en de bezinning die kloosters en abdijen bieden.
- In toenemende mate komen gelovigen in kleine groepen samen voor bezinning op de Heilige Schrift, gebed of aanbidding van het Allerheiligste. Op diverse plaatsen zijn 'small church communities' tot ontwikkeling gekomen.

De Nederlandse rooms-katholieke geloofsgemeenschap staat voor de belangrijke taak om de *communio* van mensen en hun onderlinge solidariteit rond Christus te stimuleren door: missionering, geloofsverdieping, versterking van het diaconale gezicht van de Kerk en vitalisering van de geloofsgemeenschappen.

Missionering

Door het bevorderen van roepingen tot het priesterschap, het diaconaat en het religieuze leven en de versterking van haar missionaire inspanningen, kan onze gemeenschap een geestelijk thuis zijn voor de vele zoekenden in de huidige samenleving.

Verdieping

De facto zijn vele gedoopte rooms-katholieken eigenlijk te beschouwen als catechumenen. Spirituele en catechetische vorming van de gelovigen is essentieel voor de Nederlandse rooms-katholieke geloofsgemeenschap in de komende jaren. Een speciaal aandachtspunt daarin is de bewustwording, bevordering en versterking van het biddende en ontvangende karakter van de christelijke manier van leven.

Vitalisering

We stemmen de organisatie van het kerkelijk leven af op de participatie en de beschikbare krachten en middelen. Helaas moeten wegens gebrek aan actieve gelovigen en priesters alsook aan financiële middelen parochies met elkaar samengaan en tevens kerkgebouwen aan de goddelijke eredienst worden onttrokken en afgestoten. Door de fusies van niet meer levensvatbare parochies met elkaar of met parochies die nog wel levensvatbaar zijn, kunnen nieuwe grotere parochies ontstaan met de vitaliteit die nodig is om missionair te zijn. De bisschoppen hopen in de toekomst zoveel mogelijk kerken als centra van levendig geloof, zij het ook in grotere regio's dan voorheen, over te houden

Solidariteit

We willen onze betrokkenheid tonen bij belangrijke vragen in het publieke domein, zoals vrede en veiligheid, mensenrechten, de economische en de ecologische crisis. De Kerk is bijzonder betrokken bij degenen die getroffen worden door de economische crisis. We willen hulp geven, nabijheid, solidariteit en vormen van gemeenschap aanreiken ook bij nieuwe vormen van armoede: zinloosheid, verslaving, eenzaamheid, marginalisering en discriminatie.

Besluit

De situatie van de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland geeft ons reden tot zorg, maar ook tot hoop. Hoewel het aantal gelovigen, het aantal kerken en de beschikbare middelen afnemen, constateren wij met vreugde dat de katholieken die aan het kerkelijk leven blijven participeren, dat veelal doen vanuit een bewuste keuze en met overgave. Hun aantal mag dan slinken, zij nemen het katholieke geloof serieus, hebben een duidelijk gebedsleven en hechten een hoge waarde aan hun persoonlijke band met Christus. Wij hebben dan ook het vertrouwen dat de overgebleven christenen, ofschoon wellicht geringer in aantal, het zuurdeeg van het Rijk Gods kunnen zijn, zoals Jezus het bedoeld heeft:

“Waarmee zal ik het Rijk Gods vergelijken? Het lijkt op gist, die een vrouw in drie maten bloem verwerkte, totdat deze in hun geheel gegist waren” (Luk. 13,20-21; vgl. Mat. 13,33).

Utrecht, december 2013

BIJLAGE 1 SAMENSTELLING BISSCHOPPENCONFERENTIE

BISDOM	ORDINARIS	HULPBISCHOP(PEN)
Aartsbisdom Utrecht	Z.Em. Dr. W.J. Eijk	Z.H.E. Mr. drs. Th.C.M. Hoogenboom Z.H.E. Drs. H.W. Woorts
Bisdom Breda	Z.H.E. Dr. J.W.M. Liesen	
Bisdom Groningen-Leeuwarden	Z.H.E. Dr. G.J.N. de Korte	
Bisdom Haarlem-Amsterdam	Z.H.E. Dr. J.M. Punt	Z.H.E. Dr. J.W.M. Hendriks Z.H.E. J.G.M. van Burgsteden SSS (emeritus)
Bisdom 's-Hertogenbosch	Z.H.E. Drs. A.L.M. Hurkmans	Z.H.E. Drs. R.G.L.M. Mutsaerts
Bisdom Roermond	Z.H.E. F.J.M. Wiertz	Z.H.E. Dr. E.J. de Jong
Bisdom Rotterdam	Z.H.E. Dr. J.H.J. van den Hende	

BIJLAGE 2 DE ROOMS-KATHOLIEKE KERK IN NEDERLAND IN CIJFERS

2.1 Aantal rooms-katholieken

Tabel 2.1 Ontwikkeling van het aantal rooms-katholieken 2004-2012

JAAR	INWONERS NEDERLAND	AANTAL ROOMS-KATHOLIEKEN	% ROOMS-KATHOLIEKEN
2004	16 320.000	4.622.000	28,4
2012	16.730.632	4.044.000	24,1

2.2 Kerkgang

Tabel 2.2 Ontwikkeling van het aantal kerkgangers 2004-2012

JAAR	AANTAL KERKGANGERS	% VAN ALLE ROOMS-KATHOLIEKEN
2004	348.800	7,8
2012	226.100	5,6

De kerkgangcijfers betreffen het feitelijk aantal kerkbezoeken en niet het aantal 'kerkse' katholieken. Vroeger waren deze aantallen nagenoeg identiek, maar in de huidige tijd kerkt men in verhouding meer dan voorheen één keer per twee weken of maand. Hierdoor schatten we op basis van recent survey-onderzoek het aantal regelmatige kerkgangers (minimaal één keer per maand) circa 50-60% hoger dan het aantal kerkbezoeken. Dit betekent dat het aantal regelmatige kerkgangers naar schatting tussen de 340.000 en 360.000 bedraagt.

2.3 Doopsels

Tabel 2.3 Ontwikkeling van het aantal doopsels 2004-2012

JAAR	AANTAL DOOPSELS VAN 0-17 JAAR	AANTAL GEBOORTEN	IN % VAN HET AANTAL GEBOORTEN
2004	34.580	193.789	17,8
2012	19.680	172.000	11

2.4 Eerste communies en vormsels

De meeste eerste communies worden ontvangen wanneer kinderen in groep vier van de basisschool zitten en zeven/acht jaar oud zijn en de meeste vormsels wanneer ze twaalf jaar zijn. In 2004 werden er 34.580 kinderen gedoopt van wie er ongeveer 27.500 in 2012 hun eerste communie ontvingen. Dit komt neer op 79% van de in 2004 gedoopte kinderen. Het aantal eerste communies als deel van het aantal doopsels acht jaar eerder was tussen 2008 en 2011 redelijk stabiel maar daalde daarna met 5 procentpunten. In 2000 werden er bijna 42.500 kinderen gedoopt van wie er bijna 19.000 in 2012 het vormsel kregen toegediend. Dit komt neer op 45% van de in 2000 gedoopte kinderen. Het aantal vormsels als deel van het aantal doopsels 12 jaar eerder is tussen 2008 en 2012 met negen procentpunten gedaald.

Tabel 2.4 Ontwikkeling van het aantal eerste communies en vormsels 2004-2012

JAAR	AANTAL EERSTE COMMUNIES	% VAN HET DOOPCOHORT*	AANTAL VORMSELS	% VAN HET DOOPCOHORT*
2004	38.535	85,8	27.600	54,4
2012	27.460	79	18.900	45

* Voor de eerste communie zijn ter vergelijking de dopelingen van 8 jaar geleden genomen; voor het vormsel zijn ter vergelijking de dopelingen van 12 jaar geleden genomen.

2.5 Toetredingen en uitschrijvingen

In 2012 zijn er 520 personen tot de Rooms-Katholieke Kerk toegetreden. Aan 380 van hen is het doopsel toegediend, de overige toegetreden waren eerder al gedoopt.

Tabel 2.5 Ontwikkeling van het aantal toetredingen en doopsels van volwassenen 2004-2012

JAAR	TOETREDINGEN	VOLWASSENENDOOPSELS
2004	825	595
2012	530	380

Tabel 2.5.1 Uitschrijvingen uit de Rooms-Katholieke Kerk 2006-2012

JAAR	UITSCHRIJVINGEN*
2006	17643
2007	16838
2008	15799
2009	18822
2010	23246
2011	20242
2012	15766

* Uitschrijvingen sinds de start van het RK Ledenbureau in 2006.
Niet alle parochies in het Bisdom Roermond doen mee aan de landelijke ledenadministratie.

2.6 Kerkelijke huwelijken

Tabel 2.6 Ontwikkeling van het aantal r.-k. huwelijken 2004-2012

JAAR	RK KERKELIJKE HUWELIJKEN	TOTAAL AANTAL HUWELIJKEN	% RK HUWELIJKEN VAN ALLE HUWELIJKEN	WAARVAN KATHOLIEK	GEMENGD (TUSSEN RK EN NIET-RK)
2004	6.800	74.914	9,1	81,8	18,2
2012	2.915	69.000	4	85	15

2.7 Kerkelijke uitvaarten

Tabel 2.7 Ontwikkeling van het aantal kerkelijke uitvaarten 2004-2012

JAAR	RK KERKELIJKE UITVAARTEN	AANTAL OVERLEDENEN	% RK UITVAARTEN VAN ALLE OVERLEDENEN	BEAARDING	CREMATIE
2004	35.570	136.761	26,0	63,4	36,6
2012	26.260	140.709	19	60,0	40,0

2.8 Financiën

Nederland kent geen systeem van *Kirchensteuer* (waarin de overheid kerkafdrachten inzamelt en doorsluisst) of een systeem van subsidiëring van kerkgebouwen, kerkelijke activiteiten of kerkelijke bedienaren van overheidswege. De Rooms-Katholieke Kerk is afhankelijk van vrijwillige bijdragen van de gelovigen. De belangrijkste bron van inkomsten is de actie Kerkbalans. De opbrengst hiervan toont sinds 2009 een daling van ongeveer 2% op jaarbasis. Het overgrote deel van de Nederlandse parochies heeft een exploitatietekort en teert dus in op de slinkende financiële reserves. De parochies doen een jaarlijkse afdracht van hun inkomsten aan de bisdommen. Omdat de inkomsten van de parochies dalen, nemen de inkomsten van de bisdommen navenant af.

De geldmiddelen van de bisschoppenconferentie bestaan uit bijdragen van de bisdommen volgens een verdeelsleutel, bijdragen en subsidies; giften, erfstellingen en legaten; andere baten. Als gevolg van de geschetste ontwikkelingen neemt ook de afdracht van de bisdommen aan de Kerkprovincie af. Om deze reden is het secretariaat van de Bisschoppenconferentie in 2011 en 2012 tamelijk drastisch gereorganiseerd en afgeslankt van 18,3 tot 6,8 fte.

BIJLAGE 3 AANTALLEN PRIESTERS, (ON)BEZOLDIGDE DIAKENS,
PASTORALE WERKERS, DIVERSE BEROEPSKRACHTEN EN
VRIJWILLIGERS

Het aantal priesters is sinds 2004 verder gedaald als gevolg van het overlijden van oudere priesters, een sporadische uittreding en het geringe aantal roeping en wijdingen. Het aantal bezoldigde en onbezoldigde diakens is ongeveer gelijk gebleven. Het aantal pastorale werkers is sinds 2004 sterk gedaald als gevolg van het feit dat er steeds minder kandidaten zijn, maar vooral doordat het aantal werkplekken in de parochies vermindert als gevolg van de afname van de beschikbare financiële middelen.

In de bisdommen

In 2012 werden acht seculiere priesters en zeven bezoldigde permanente diakens gewijd. Er werden 12 pastoraal werk(st)ers benoemd. Eind 2012 waren er 1.453 personen werkzaam voor de Nederlandse bisdommen; dit zijn er 118 minder dan in 2011 (een daling van 8%). Vooral het aantal reguliere priesters en mannelijke pastoraal werkers daalde de afgelopen vijf jaar snel (respectievelijk met 36% en 29%).

Tabel 3.1 Aantal priesters, diakens en pastoraal werk(st)ers werkzaam in de bisdommen 2004-2012

JAAR	SECULIERE PRIESTERS	REGULIERE PRIESTERS	PRIESTERS TOTAAL	BEZOLDIGDE DIAKENS	ONBEZOLDIGDE DIAKENS	PASTORAAL WERK(ST)ERS	TOTAAL
2004	654	345	999	112	140	797	1.936
2012	559	184	743	119	115	595	1.453

In 2012 vormden de priesters ongeveer de helft van allen die in de bisdommen werkzaam waren (51%), de pastoraal werk(st)ers 41% en de bezoldigde permanente diakens 8%.

In de parochies

Van de priesters was in 2012 ruim driekwart werkzaam in het parochiepastoraat, van de bezoldigde permanente diakens tweederde en van de pastoraal werk(st)ers was dit bijna de helft (een even groot deel is werkzaam in het categoriaal pastoraat).

Het totale aantal priesters, diakens en pastorale werkers in de parochies kwam eind 2012 neer op 926 personen, dit zijn er 65 minder dan in 2011 (een daling van 7%). De daling is er zowel bij priesters, diakens als bij pastoraal werk(st)ers. Het aantal personen in het parochiepastoraat kwam eind 2012 ongeveer overeen met het aantal parochies (948); één persoon per parochie.

Tabel 3.2 Ontwikkeling aantal priesters, diakens en pastoraal werkers in het parochiepastoraat 2004-2012

JAAR	SECULIEREN	REGULIEREN	BEZOLDIGDE PERMANENTE DIAKENS	ONBEZOLDIGDE PERMANENTE DIAKENS	PASTORAAL WERK(ST)ERS	TOTAAL
2004	548	240	77	122	362	1.227
2012	439	128	77	102	282	926

In 2012 vormden de priesters 61% van alle mensen werkzaam in de parochies, de pastoraal werk(st)ers 31% en de diakens 8%. Deze verdeling beschrijft het landelijke beeld; per bisdom kan dat sterk afwijken.

Vrijwilligers

Per 31 december 2012 waren er 222.700 vrijwilligers in de parochies werkzaam. Het aantal daalde vanaf 2009 met 5.000-6.000 per jaar (een daling van gemiddeld ruim 2% per jaar).

Tabel 3.3 Ontwikkeling van het aantal vrijwilligers 2004-2012

JAAR	AANTAL VRIJWILLIGERS INCL. KOORLEDEN	% VAN ALLE KATHOLIEKEN
2004	274.600	5,9
2012	222.700	5,5

Aantal kerkgebouwen en parochies

Door kerksluitingen en samenvoegingen van parochies nam het aantal kerkgebouwen en parochies af. De verwachting is dat in de periode tussen 2008 en 2018 circa 40 katholieke kerkgebouwen per jaar worden gesloten en onttrokken aan de eredienst.

Tabel 3.4 Ontwikkeling aantal kerkgebouwen en parochies 2004-2012

JAAR	AANTAL KERKGEBOUWEN	AANTAL PAROCHIES
2004	1761	1.463
2012	1593	948

Aantal priester- en laïcale religieuzen woonachtig in Nederland

Tabel 3.5 Aantal priester- en laïcale religieuzen woonachtig in Nederland 2004-2011

JAAR	AANTAL ZUSTERS	AANTAL BROEDERS FRATERS	AANTAL PRIESTER RELIGIEUZEN
2004	7.498	1.125	2.160
2011	4.456	663	1.245

Aantal studenten

Tabel 3.6 Aantal priester- en theologiestudenten

JAAR	PRIESTERSTUDENTEN	THEOLOGISTUDENTEN WO
1995	127	905
2005	76	745
2013	67 (inclusief 16 van Neocatechumenale weg)	150

BIJLAGE 4 GODSDIENSTEN IN NEDERLAND

Tabel 4 Aantallen 2006-2012

JAAR PER 31-12	ROOMS-KATHOLIEKE KERK	PROTESTANTSE KERK NEDERLAND	JODEN	MOSLIMS	HINDOES	BOEDDHISTEN
2006	4.352.000	2.329.284	43.000	857.000	120.000	170.000
2012	4.044.000	2.085.843	52.000	825.000	140.000	170.000

De gegevens werden verkregen via:

- Kerncijfers Rooms-Katholieke Kerk in Nederland 2012, Rapport nr. 630, augustus 2013 Kaski, Nijmegen.
- RK Ledenbureau, Neer 2013
- Leden Registratie Protestantse Kerk 2012. Statistische Jaarbrief Protestantse Kerk in Nederland, Utrecht juni 2013